

Uit: *Sophia & Co*, Januari 1988

Schriftelijk interview met Andreas Burnier voor *Sophia & Co*

Vragen: Yvon van Leeuwen en Ineke Bulte

1. Waarom staat u in dit geval alleen een schriftelijk interview toe?

De meeste lezers kunnen zich nauwelijks voorstellen dat de tekst van een mondeling interview voor rekening komt van de interviewer. Maar in feite hang het van de mentaliteit, het begrip, de journalistieke vaardigheden en de intenties van de journalist(e) af, wat er in dat geval in het blad komt. Als geïnterviewde ben je daaraan weerloos uitgeleverd, zelfs als je de test even mag nazien voor het afdrukken. Je kunt flagrante misverstanden soms nog wel rechtzetten, maar je kunt niet het hele interview in jouw eigen taal gaan herschrijven. Ook bij kundige, aardige, goedwillende interviewers verbaast het mij soms wat zij van het gesprek maken. Ik houd het maar liever in eigen hand, zeker als het om gevoelige of subtiële onderwerpen gaat.

In het algemeen vind ik het interview een erg gemakzuchtige en helaas ook sensatiebeluste vorm van communicatie. Het is doorgaans een oppervlakkige, in spreektaal gestelde poging tot een subjectief portret van de geïnterviewde, dat in de plaats treedt van een analyse van het werk.

2. Waarom gaat u weg bij de universiteit? Wat waren uw verwachtingen van het hoogleraarschap en wat is daarvan terechtgekomen?

Ik vertrek per 1 juli 1988 van de universiteit na een dienstverband van zeventien jaar aan de K.U. te Nijmegen en daarvoor nog een aantal jaren als wetenschappelijk (hoofd)medewerker en assistent aan de R.U. Leiden. Alles bij elkaar heb ik, met uitzondering van een periode tussen mijn twintigste en dertigste jaar, zo ongeveer mijn hele volwassen leven als student, assistent, medewerker, hoogleraar aan de universiteit doorgebracht. Dankzij de zogenaamde 55+ -regeling, die per 1 januari 1988 afliep, kan ik nu weg op een leeftijd dat je misschien nog iets bijzonders kunt doen met je vrijkomende tijd. Als je te lang wacht, zeg tot 62 of 65 jaar, is het risico groot dat je *otium cum dignitate* niet veel meer blijkt te zijn dan dat. Mijn diepste wensen zijn schrijven (zowel wetenschappelijk-essayistisch als belletristisch) en reizen.

Zoals bekend is de situatie aan de universiteiten – door de voortdurend toenemende bemoeizucht van kortzichtige machthebbers – van dien aard geworden, dat je nu als hoogleraar aan de universiteit alles kunt doen, behalve het werk waarvoor je bent aangesteld. Ik heb geen zin de tijd die mij rest te verdoen als ‘manager’ in dienst van de staatsoverheid; met het schrijven van pseudo-ambtelijke nota’s; met het maken van onderzoeksplannen, waarbij je opschrijft wat je in de komende vijf jaar zult gaan ontdekken en dat soort onzin.

Het is duidelijk dat er krachten zijn in de samenleving die proberen de universiteiten net zo steriel, manipuleerbaar en improductief te maken als een ambtelijk departement. Toen ik begon als hoogleraar te Nijmegen (in 1971) was het nog de bedoeling dat je als academicus een zekere mate van originaliteit en creativiteit ten toon spreidde. Professor-zijn was zo ongeveer het mooiste vak dat er was voor iemand die intellectueel iets wilde produceren. Nu wordt autonome activiteit met alle middelen onderdrukt. Er is door de totale bureaucrativering van onderwijs en onderzoek aan de universiteiten een sfeer gecreëerd van angst en achterdocht, intriges, rancune en bovenal machteloosheid.

Het van staatswege onmogelijk maken van wetenschappelijke creativiteit, waarvoor vrijheid en zelfstandigheid nu eenmaal de onmisbare voorwaarden zijn, is kennelijk precies wat de staatsambtenaren willen. Maar wetenschapsbeoefening en onderwijs zijn geen materieel ‘product’ en zij zijn ook geen bureaucratische activiteit.

Tot dusver heb ik met mijn instituut aan de juridische faculteit in Nijmegen onder uitstekende omstandigheden en in een heel prettige, namelijk zowel collegiale als autonome sfeer kunnen werken. Maar ik denk dat het nu echt is afgelopen. Ook al is een lokale universiteit of faculteit nog zo van goeden wille: tegen de nivellerings- en destructiedrift van ‘Den Haag’ kan men toch niet op.

Ik ben er overigens van overtuigd dat er nieuwe particuliere universiteiten, in diverse vormen, zullen ontstaan. Je kunt niet onbeperkt de wetenschappelijke vrijheid via staatsdictatuur aan banden leggen.

3/4. Wat vindt u (nu) van Vrouwenstudies en waarom hebben vrouwen, onder andere in de wetenschapsbeoefening, zo lang gezweven? En heeft u zelf Vrouwenstudies bedreven of bevorderd?

Sommige hedendaagse vakgebieden, zoals ‘Vrouwenstudies’ (maar ook ‘Derde-Wereldkunde’, ‘homostudies’, e.d.) zie ik als weliswaar op dit moment sociaal en cultureel zeer noodzakelijke, maar hopelijk toch tijdelijke fenomenen aan de universiteit. Je kunt op de lange duur alleen maar wetenschap bedrijven op grond van een fundamentele visie op een of ander segment van de wereld en door de toepassing van daarbij behorende specifieke methoden (bij voorbeeld: natuurkundig-experimenteel, psychologisch-fenomenologisch, sociologisch-structureel). Er bestaat echter niet zo iets als een (pure; fundamentele) wetenschap van een willekeurig object: ‘appelbomenkunde’; ‘sint-bernardshondkunde’; bodemkunde, e.d. Je blijft dan op den duur toch steken op het niveau van toegepaste, praktijk- en beleidsgerichte wetenschap.

In die zin vond ik ook de criminologie te beperkt. Zodra je, zonder dat er sprake kan zijn van een geheel eigen theorievorming en methodologie – zoals in de fundamentele natuurwetenschappelijke en sociaal – of cultureel-wetenschappelijke basisdisciplines – je aandacht exclusief op een of ander specifiek object gaat richten, of dat nu ‘de criminaliteit’ is of ‘de ethnische minderheden’ of ‘vrouwen’, ben je in hoofdzaak bezig met het (meestal multidisciplinair) toepassen van bestaande wetenschappelijke inzichten en methodieken op een wellicht veel te willekeurig geïsoleerd object. Voor het onderzoeksobject ‘vrouwen’ werkt dat uiteraard voorlopig nog emancipatoir (lacunes in de kennis over vrouwen en hun werk kunnen worden gedicht en sexistische vooroordelen en eenzijdigheden kunnen aan de kaak worden gesteld), maar op den duur moet het toch anders, mijns inziens.

In mijn vak, de criminologie, werden tot ruim halverwege de twintigste eeuw interessante dingen ontdekt, waar pure juristen, biologen, psychologen of sociologen niet zo gauw achter zouden zijn gekomen. Maar nu, na de ongeveer honderd jaar dat het vak criminologie bestaat, zie je dat het remmend gaat werken, dat de voeding vanuit de moederwetenschappen doorgaans ontbreekt. Er is een nogal benauwende traditie van toegepast (‘maatschappelijk relevant’; maar voor wie en volgens wie?) onderzoek ontstaan. Bij voorbeeld, diepgaand onderzoek naar opvoedingspatronen, naar media-indoctrinatie, naar medisch-biologische variaties, zal niet gauw als criminologisch relevant of acceptabel worden gezien. Filosofische en cultuurhistorische reflectie (zoals ik die in *De Droom der rede* en in *De Rondgang der gevangenen* heb geprobeerd te beoefenen) wordt al helemaal als criminologisch-taboe of niet ter zake doend gezien. Het vak verdort daardoor. Wat overblijft, is dan het strikt

routinematige, conventionele concreet-praktische, met één oog op de massamedia verricht onderzoek.

Ik denk, dat voor Vrouwenstudies op de wat langere duur hetzelfde probleem zal rijzen als nu, na een eeuw, voor criminologie. Voorlopig is er genoeg werk aan de winkel en heel nuttig werk bovendien. Maar eens komt het moment dat de dan arbitraire beperking tot 'vrouwen' en belemmering gaat worden voor verdere wetenschappelijke ontwikkeling.

Het is verheugend dat op dit moment 'Vrouwenstudies' als academisch vak bestaat en dat er daarbinnen en daarbuiten zoveel vrouwelijke hoogleraren komen. Ik hoop, dat zij nog iets levendigs, iets creatiefs en interessants kunnen maken van het doodse academische bedrijf (zie hierboven). In mijn somberste momenten vrees ik echter, dat hier inderdaad weer de Wet van Sullerot geldt: Nu door de wurgende staatsbemoeyenis de universiteiten als oorden van fundamentele, creatieve, vrije wetenschapsbeoefening ten dode lijken te zijn opgeschreven, worden 'Vrouwenstudies' en vrouwen op wat ruimere schaal toegelaten.

In concreto heb ik weinig of geen contact gehad met Vrouwenstudies. Ik had juist behoefte, vanuit het volgens mij te concretistisch en te beperkt gedefinieerde vakgebied van de criminologie, aan fundamentele en universele filosofische, cultuurhistorische en methodologische reflectie, niet aan een eveneens aan objecten gekoppelde 'kunde'.

5. In De droom der rede is de lijn Frankfurter Schule – Franse differentiedenkers – Vrouwenstudies-letteren/theologie/filosofie geheel afwezig. Hoe verklaart u die afwezigheid? Waar ziet u in het heden actieve denkers die volgens u op de goede weg zijn?

Behalve filosoof van opleiding en criminoloog van beroep, ben ik, zoals u weet, ook belletrist. Er zijn vormen van taalgebruik (-misbruik), die voor mij onverdraaglijk zijn. De bombastische, uitermate 'gewichtige' maar mijns inziens vaak loze taal van Frankfurter Schule en/of van moderne Franse auteurs is mij een gruwel. In mijn familietaal heet zoiets: 'een bord schuim met een mes.'

Niet alles kan gemakkelijk zijn (ik weet dat ook mijn eigen boeken door sommigen nog moeilijk worden bevonden), maar je kunt althans proberen helder te schrijven. De taalonanie van sommige recente Franse en Duitse academische schrijvers en de kretenblubber van vele

beoefenaars der ‘litteratuurwetenschap’ (‘de intertextuele context van het talige verhaalperspectief’ roep ik dan) behoren tot mijn *pet hates*.

Vele dingen die mij bezighouden, vragen om een fundamentele reflectie, niet om aan modegolven onderhevige wetenschappelijke praatjes, die vaak alleen maar om zichzelf willen lijken te bestaan. Ik zit ook bepaald niet te wachten op het nieuwste van het nieuwste. Wie heeft het nu nog over Sartre, Mao, Marcuse of Wittgenstein? In de jaren zestig en zeventig kon je daar zogenaamd absoluut niet omheen.

Het is voor mij een kwestie van geestelijke economie (mijn belangstelling is toch al zo breed en mijn activiteiten zo vele) om althans wat heel slecht geschreven is voorlopig ongelezen te laten. Mocht er alsnog een parel in de Duitse modder of het Franse schuim blijken te liggen, die ik nu door mijn lees-economie over het hoofd zie, dan zal de tijd dat wel leren. En hoe dan ook: je kunt nu eenmaal niet alles tegelijk doen.

Het val mij op mijn beurt op, dat u in dit interview (en Vrouwenstudies in het algemeen) geen aandacht besteedt aan de inhoud en strekking van mijn boeken zoals *De droom der rede* of *De rondgang der gevangenen*. Ik neem aan dat u, voor zover u feministen bent, niet ervan uitgaat (eventueel onbewust), dat vrouwelijke auteurs zich in een bestaande school of lijn moeten voegen – in tegenstelling tot hun manlijke collegae, bij wie een zekere mate van originaliteit wel wordt geaccepteerd – om voor u acceptabel te zijn. Dus denk ik, dat u vanuit uw lees-economie u tot nu belangrijk geachte Franse of Duitse auteurs beperkt en u primair met het werk van die mannen en een enkele buitenlandse vrouw bezighoudt. Dat vind ik uw goede recht, zoals het het mijne is om hen niet te lezen, respectievelijk te volgen of te benutten. Ik ben zelf nu eenmaal met een andere soort van reflectie bezig.

Mijn affiniteiten in het verleden liggen vooral bij de grote denkers die tevens goede, dat wil zeggen redelijke heldere en integere auteurs waren. Welke dat zijn, kunt u onder andere zien in mijn *Essays 1968-1985* en in *De droom der rede*. In het heden lijkt het mij dat auteurs als George Steiner, Hans Jonas, von Weizsäcker, Sheldrake of Zukav althans partieel verwant zijn. Maar hun vakgebieden zijn niet de mijne.

6. Hoe verhouden Dessaur en Burnier zich tot elkaar? Heeft deze verhouding in de loop der tijd veranderingen ondergaan?

Ik decodeer deze vraag als een vraag naar hoe ik tegenover wetenschap, respectievelijk kunst sta. Welnu, naarmate ik ouder word, wordt de innerlijke rangorde voor mij steeds meer: 1. religie (in niet-kerkelijke zin); 2. kunst; 3. wetenschap. Dat waar het mij 'eigenlijk' om gaat, is natuurlijk zowel in de schone vorm als in pure ideeën uit te drukken. Maar kunst is voor mij, subjectief, van een hogere orde dan wetenschap.

De praktijk is overigens soms toch weer anders. Ik vind 'wetenschap', vooral natuurwetenschap, vaak fascinerend en ik lees relatief weinig (hedendaagse) belletristiek. En uiteindelijk moet je toch ook kiezen tussen productie en consumptie, tussen lezen óf schrijven.

In de termen van uw vraag is 'Burnier' voor mij dus zeker zo belangrijk als 'Dessaur'. Maar een enkele keer is het ook mogelijk die twee aspecten enigszins te combineren, zoals in mijn recente boek, *De rondgang der gevangenen*, dat niet voor niets onder beide namen is verschenen.

7. In een ver verleden (de jaren zestig) schroomde u niet u actief in te zetten voor concrete doelen/doelgroepen. Hoe zit dat nu?

- Waarom is het toneelstuk 'Het leven bij de wilde stammen' dat u in 1970 voor 'Dolle mina' schreef nooit gepubliceerd?

- En hoe zit het met de 'Vrouwenuniversiteit' waar u in het verleden voor heeft gepleit? Zou u daar nu nog voor pleiten?

Hoe bedoelt u 'in een ver verleden'? In de afgelopen twee jaren heb ik zeer veel tijd en energie gestoken in het probleem dat men in Nederland de actieve euthanasie wilde legaliseren. Ondanks dat moord, doodslag en hulp bij zelfmoord nu nog strafbaar zijn worden deze handelingen als men hen 'euthanasie' noemt op en door bepaalde categorieën mensen al oogluikend getolereerd.

Wel ben ik wat 'actievoeren' betreft in de loop des tijds natuurlijk andere accenten gaan leggen. Overigens heb ik nooit, ook vroeger niet, ervan gehouden met een massa op straat achter een spandoek te lopen schreeuwen, of iets dergelijks. Mijn 'acties' waren altijd via het woord. Maar wel ben ik er steeds meer van overtuigd geraakt dat acties 'tegen' iets (behoudens in zeer acute noodgevallen) zelden echt helpen. Je kunt, als je enigszins de keuze hebt, veel beter actievoeren 'voor' iets. Dan wend je je energie positief aan.

Iemand kan, zeker als zij een jong, energiek, toegewijd mens is, een heleboel dingen ook door ‘acties-tegen’ ten goede proberen te veranderen (ik denk aan sommige, mijns inziens voortreffelijke, milieuacties, zoals van *Greenpeace*; aan diverse feministische initiatieven, e.d.). Dat is uitstekend, maar je zult daarmee het kwaad in de wereld meestal niet verminderen. Voor het ene probleem dat je langs deze weg oplost, komen er vaak weer andere in de plaats. Eén voorbeeld: Ik houd ook absoluut niet van handtekeningen onder manifesten, en dergelijke. In het verleden heb ik evenwel een keer toch op die manier mee geprotesteerd. Dat was tegen de oorlog in Vietnam. Nu is die oorlog afgelopen en zucht Vietnam al jaren onder een afgrijselijke communistische terreur. Daar hoor je niemand meer over. Vietnam is nu geheel uit de mode. Aan dit voorbeeld kun je zien, dat er vaak ook sprake is van een zekere hypocrisie in het actievoeren.

Juist op het punt van (zo mogelijk dus liefst positief) actievoeren, wordt het een kwestie van economisch kiezen (gegeven jouw beperktheden en mogelijkheden) naarmate de tijd meer gaat dringen. Ik kies nu welbewust voor een relatief teruggetrokken leven, gewijd aan schrijven, en dat kan, *Dea volente*, misschien nog teruggetrokkener worden over een aantal jaren. Alleen de bijzonder gevaarlijke tendens in Nederland-nu om (voorlopig alleen ‘vrijwillige’) euthanasie te legaliseren, kreeg mij nog even, overdrachtelijk gesproken, de straat op. Maar ondanks de overweldigende respons op mijn artikelen, televisie-optreden (o.a. voor ‘Het Capitool’) en op het vlugschrift *Mag de dokter doden?* dat Chris Rutenfrans en ik samen maakten, betwijfel ik toch of het echt heeft geholpen dat ik, en Rutenfrans misschien nog meer, zoveel tijd aan het ontmaskeren van de euthanatische mentaliteit heb besteed.

Onlangs nog stond in *Trouw*, van 30 december 1987, een groot artikel over een veertienjarige jongen (een ongeneeslijk kankerpatiëntje), die geheel buiten zijn voorkennis en bepaald niet op zijn verzoek door de hem behandelende artsen is omgebracht. Daarop volgde bij mijn weten geen enkele justitiële actie. Zeker ook geen verontwaardigde reactie van de Nederlandse Vereniging voor Vrijwillige Euthanasie, die steeds heeft geponeerd dit soort ónvrijwillige euthanasie op zwaar zieken (of op gehandicapten; bejaarden; dementen; zwakzinnigen; jonge kinderen) af te wijzen.

Hoeveel tijd ik en tal van medestanders ook hebben gestoken in het wijzen op het immense gevaar van de ‘glijbaan’ als je begint actieve euthanasie een klein beetje, zogenaamd onder strikte voorwaarden, te accepteren: het helpt geen zier. Er zijn op dit moment groepen in de samenleving, die oude en zieke en gehandicapte mensen en terminale patiënten straffeloos willen kunnen ombrengen als zij dat nuttig en ‘menswaardig’ achten. Medische en

paramedische moorden gebeuren al weer volop – wat iedereen kan weten, dankzij de onbeschaamde mediabelustheid van de daders – en de Nederlandse justitie ziet zwijgend toe.

Waarom hebben feministen (of ‘Vrouwenstudies’) zich niet of nauwelijks over dit onderwerp uitgelaten? Omdat het buiten hun horizon valt, denk ik, of omdat zij bang zijn hún krachten te versnipperen, of omdat het onderwerp de gelederen zou kunnen splijten. Om diverse redenen lijken de eugenetische en euthanatische ontwikkelingen in Nederland mij echter zo schrikbarend (niet in de laatste plaats voor vrouwen), dat ik althans even bereid was mijn weerzin van groepen, massa’s, de massamedia, polemieken te overwinnen en mij in de directe strijd te begeven. Laten wij zeggen dat mijn zeer strijdbare jongere ‘ik’ nog eens opflakkerde. Maar inmiddels ben ik alweer zo overtuigd geraakt van de immense kwade trouw en vooral de laffe meeloper-mentaliteit van zeer, zeer velen en derhalve de uiteindelijke nutteloosheid van de meeste vormen van directe actie, dat ik zelfs dit cruciale onderwerp al weer bijna heb laten vallen.

Een antwoord op het tweede deel van uw vraag: Omdat ik geen toneel kan schrijven. Het stuk is, voor zover ik mij kan herinneren, nooit afgekomen, of ik heb het teruggetrokken. Auteurs die ook anderszins met het theater bekend zijn, maken nog de beste kans speelbaar toneel te schrijven. Ik weet te weinig van theater, de wetten van het drama, de techniek van de dialoog, enzovoort, om op dat gebied iets te presteren en mijn ambitie gaat ook niet in die richting. Het lijkt mij fantastisch om goede films te kunnen maken, maar dat staat nog verder van mij af.

Dat niet-bestaande toneelstuk is, komisch genoeg, een volstrekt mythisch eigen leven gaan leiden. Ongeveer zoals de ‘vrouwenuniversiteit’ die ik in de jaren zeventig zou hebben willen oprichten en waar journalisten mij nog altijd naar vragen. Hier volgt voor de zoveelste maal wat er echt gebeurde: Er was een bijeenkomst belegd in Bunnik, waar drie vrouwen (Anja Meulenbelt, Joyce Outshoorn en ik) vanuit verschillende optieken zouden pleiten voor feminisme op universitair niveau. Dus, bij voorbeeld, voor een exclusieve vrouwenuniversiteit, waar alle vakken zouden worden gedoceerd (dat pleidooi zou ik op mij nemen); voor aan de bestaande universiteiten toegevoegde separate afdelingen of instituten voor ‘vrouwenstudies’; en voor feminisering van de bestaande vakbeoefening. Nadat ik mijn volstrekt hypothetische en voor discussie bedoelde verhaal had gehouden, bleken de beide andere dames zich niet te hebben geprepareerd, of althans niet bereid te zijn hún verhaal af te

steken. Zo werd het een wel erg eenzijdige middag, die heel anders verliep dan de organisatoren het mij hadden voorgesteld.

De volgende dag stond in de kranten, dat ik had gepleit voor de oprichting van een vrouwenuniversiteit en kort daarna protesteerde de toenmalige minister van Onderwijs, Irene Vorrink, zelfs in de Tweede Kamer en de media tegen mijn schandalige plan. Talloze malen heb ik journalisten vervolgens, althans uiterlijk kalm en geduldig, uitgelegd, dat mijn ‘voorstel’ alleen maar een mogelijkheid betrof uit drie en dat de beide andere pleitsters mij zeer onfatsoenlijk in de kou hadden laten staan door te weigeren hun alternatieven te verdedigen. Misschien waren zij zo verstandig te zwijgen, omdat zij merkten dat er pers in de zaal was?

Hoe dan ook, ik vind het uitstekend dat de ontwikkelingen zijn gegaan zoals zij zijn gegaan, dus wel ‘Vrouwenstudies’ en geen ‘vrouwenuniversiteit’. Alleen, de *canard* dat ik een vrouwenuniversiteit zou hebben willen oprichten, leeft voort en voort, ondanks mijn onvermoeibare uitleg van wat er toen echt aan de hand was. Ik heb indertijd meteen de zaak in de pers gerectificeerd en moet er, zoals u ziet, tot de dag van vandaag in interviews op ingaan. Maar misschien is de gedachte aan een ‘vrouwenuniversiteit’ voor velen een geheime angst- of lustdroom, en wil men eenvoudig dat ik die heb willen oprichten.

8. *In een interview met Literama (1979) noemt u op de vraag wat ‘de andere’, de ‘niet-masculinistische’, de ‘vrouwelijke’ kant is, elementen als ‘imaginatief bewustzijn’, ‘beeldend denken’, ‘onderdeel (in plaats van toeschouwer) zijn van natuur en samenleving’. Acht u die karakteristieken van toepassing op enig (al dan niet literair) werk dat u na 1979 produceerde? Zo ja, op welke en waarom?*

In de eerste plaats denk je bij zulke karakteristieken natuurlijk aan poëzie. Ik heb in 1981 een kleine dichtbundel gepubliceerd (*Na de laatste keer*) van oudere en recentere poëzie. Winter 1987 verscheen in het homoseksueel-culturele, feministische tijdschrift *Lust & Gratie* een selectie van tiental wederom oudere en recentere gedichten.

In 1986 publiceerde ik de roman *De trein naar Tarascon* (voor het eerst met een manlijke hoofdpersoon), die – in tegenstelling tot wat althans sommige critici leken te denken – op voor mij uitzonderlijk ‘imaginatieve’ wijze tot stand is gekomen. De beelden en de personen, hun gedachten en handelingen drongen zich meer visueel dan auditief of analytisch aan mij

op. Maar ook in de (echte) briefwisseling gepubliceerd als *Gesprekken in de nacht 1981-1986* (1987) en de fictieve brieven in *De rondgang der gevangenen: Een essay over goed en kwaad* (1987) komen passages voor die voor mijn onder genoemde epitheta vallen.

Of je dit nu vrouwelijk wilt noemen of niet: beeldend en structureel (in plaats van logisch en analytisch) denken speelde mede een rol bij het ontstaan van deze boeken. Het is wel verstandig er later nog eens met het analytische verstand naar te kijken, voor je zulk werk de wereld instuurt.

Beide polen van de polariteit die hier als vrouwelijk-manlijk is benoemd, komen in ieder mens voor en iedereen heeft de functies van beide nodig. Het mooiste boekje over dit onderwerp mij bekend, is *Amor und Psyche* van Erich Neumann. In (bijna) niet-sexistische taal beschrijft hij waarom Amor (het rationele, manlijke) Psyche (het beeldende, vrouwelijke) nodig heeft en vice versa. Als je dit maar niet op concrete vrouwen en mannen plakt en het als intrapsychische polen ziet, is het schitterend.

9. In datzelfde interview antwoordt u op de vraag of u nog literatuur zult schrijven: 'Ik vind dat de grote liefdesroman nog geschreven moet worden. Ik vind niet dat ik daaraan ben toegekomen tot dusver. Het gaat allemaal over andere dingen en zelfs in de wereldliteratuur is hij nog niet geschreven.'

- Wat bedoelde u met 'liefdesroman'?

- Waarom moet de grote liefdesroman geschreven worden?

- Hoe verklaart u dat hij in 1979 nog niet geschreven is, zelfs niet in de wereldliteratuur?

- Heeft u deze roman inmiddels geschreven, of bent u het nog steeds van plan?

- Is 'de grote liefdesroman' de grote roman die het nieuwe levensgevoel uitdrukt', die u toen ook nog niet geschreven achtte?

Mijn wetenschappelijke karakter staat, als ik het even in beeldentaal mag uitdrukken, mijns inziens in het teken van Saturnus en Jupiter: melancholisch en dwingend. Ik zie van alles vaak nogal somber in en ik wil er daarom of desondanks althans via het woord greep op zien te krijgen.

Mijn litteraire karakter daarentegen staat in de tekens van Mars en Venus: ik ben of was, zo niet in 'acties' dan toch met de pen, zeer strijdbaar, maar ik ben ook gericht op verzoening, harmonie en eenheid.

Mijn vroege romans en verhalen zijn ten dele getuigen van mijn Mars-mentaliteit. Ik wilde laten zien dat je vrouwelijke helden (of antihelden) kunt hebben in belletrise, waarbij mannen een volstrekt ondergeschikte en bijkomstige, en eventueel zelfs ietwat ridicule rol spelen. (Precies het tegendeel dus van wat in de meeste romans wordt geconstrueerd.) Van *Een tevreden lach* tot en met *De litteraire salon* was dit een motief.

Ik wilde ook laten zien dat homoseksuele relaties tussen vrouwen gewoon relaties zijn: even extatisch, maar ook even moeizaam, kwellend, en eventueel lelijk als alle andere soorten erotische relaties tussen mensen. In de verhalenbundel *De verschrikkingen van het noorden* en wederom in *De litteraire salon* speelt dat element mede een rol.

In *Het jongensuur*, dat qua autobiografisch gehalte een uitzonderingspositie inneemt (het is op een paar scènes na bijna allemaal 'echt gebeurd'), is een strijdbaar thema de analoge positie van vrouwen en joden (en alle andere fysiek zwakkere of machteloze minderheidsgroepen, voeg ik er hier aan toe) ten opzichte van het thanatische manlijke geweld.

Bij dergelijke preoccupaties komt de liefde, op het letterlijke niveau van de grote, harmonische liefde voor een medemens of voor mijn part de mensheid, natuurlijk zeer tekort. Ook de spirituele liefde (het haast kosmische verlangen naar hereniging met je totale wezen, waarvan je stukken althans in je bewustzijn kwijtraakt tijdens je korte bestaan op aarde) komt dan maar weinig aan bod.

Wat de wereldlitteratuur betreft, zou ik nu zeggen dat Dante's *Divina Commedia* of Goethe's *Faust* en middeleeuwse geschriften zoals *Floris en de Blanchefloer*, tal van geschriften uit de Soefi-traditie en diverse andere mystieke geschriften, en waarschijnlijk nog veel meer, wat ik niet ken of wat mij nu niet te binnen schiet, over de Liefde gaan: van de grote liefde tussen menselijke individuen, die aan elkaar het goddelijke beleven, tot de grote liefde voor de mensheid tot de grote spirituele liefde.

Het *Symposion* van Plato is een liefdesdialoog, en zo is er nog veel meer. Ik heb in het door u genoemde interview kennelijk vooral bedoeld dat mijn boeken en die van mijn tijdgenoten toch veel meer over de negatieve dan de positieve kanten van wat wij, vaak ten onrechte, 'liefde' noemen. En om over het positieve te schrijven, voelen wij ons onmachtig.

Ik weet niet of het mij mogelijk zal zijn in mijn huidige of een nog latere leeftijdsfase over de Liefde een (leesbaar) boek te schrijven. De liefde in de zin die ik nu bedoel, is een mysterie en het is niet iedereen gegeven daarvan kond te doen.

10. *In Sophia & Co. nr. 1* schrijft Christine Lafaille n.a.v. de instelling van de Anna Bijnsprijs dat een alternatief circuit voor vrouwenliteratuur allesbehalve overbodig is.

- *Wat is uw mening daarover, als Andreas Burnier?*
- *Acht u het begrip 'vrouwenliteratuur' (in de betekenis van 'door vrouwen geschreven literatuur') relevant?*
- *U was niet erg enthousiast over wat de vrouwelijke wetenschapsbeoefenaars met Sappho deden (cf. uw bijdrage in De vrouw als auteur). Volgt u de feministische literatuurwetenschap, of de ontwikkelingen in Vrouwenstudies Letteren?*
- *Verwacht u enig heil van feministische literatuurwetenschap, resp. van vrouwenstudies letteren? Zo ja, voor wie of wat?*

De Anna Bijnsprijs vond ik een zeer goed initiatief en zij heeft een heel nuttig effect.

Tezamen met het onderzoek naar de curieuze (schandalige) receptie van literatuur waarvan bekend is dat zij door mensen met een vrouwelijk lichaam is geschreven, moeten de door Renate Dorrestein bekendgemaakte cijfers over de procentuele acceptatie van vrouwen voor literaire prijzen het heren-establishment toch te denken geven.

Ik geloof niet dat vrouwelijke auteurs een ander soort literatuur, naar inhoud en vorm, zouden schrijven (of zouden moeten schrijven) dan mensen met een manlijk lichaam. Alles kan: zowel 'typisch-vrouwelijke' onderwerpen en een 'typisch-vrouwelijke' woordkeus en stijl, als het tegendeel. Kunst is, onder andere, een kwestie van oorspronkelijkheid, een eigen toon, een eigen thematiek. Ieder zoekt maar uit hoe zij of hij wil en kan schrijven. Als door vrouwen geschreven boeken over mannen of met een 'manlijke' woordkeus en stijl niet binnen de perken van 'vrouwenliteratuur' zouden vallen, is mij dat om het even. Leve de vrijheid. Aan academische normen of politieke ideologie heeft de creatieve belletterist gelukkig geen boodschap.

De Anna Bijnsprijs en het uitzoeken van sociologische en psychologische wetmatigheden rond de receptie van door vrouwen geschreven belletrise vind ik dus emancipatoir gezien voortreffelijk en helaas bitter nodig. De emancipatoire bemoeienissen en onderzoeken moeten anderzijds niet door vrouwelijke auteurs als een nieuw keurslijf worden geaccepteerd. De creatieve kunst staat voor mij in principe nu eenmaal hoger dan de doorsnee-academische wetenschap en sociale actie of politiek. De kunstenaar creëert de kunstzinnige realiteit en de kunstzinnige normen. De academicus noteert die en de 'actievoerders' mogen, indien nodig en wenselijk, proberen de sociale realiteit daar omheen bij te sturen. Iedere andere rangorde is, voor mij, de wereld op haar kop.

Maar dat alles neemt niet weg dat er zeer veel goed werk valt te doen op het emancipatoire gebied. De manier waarop mannen boeken waarvan zij weten dat die door mensen met een vrouwelijk lichaam zijn geschreven en de namen van vrouwelijke auteurs uit hun overzichten houden, is verbijsterend. Nog onlangs stond in de Volkskrant een soort overzichtsartikel van de Nederlandse naoorlogse poëzie, waarin de auteur het bestond niet één naam van een vrouwelijke dichter te noemen. Terwijl juist onze dichters in relatief grote getale van voortreffelijk niveau zijn.

Nog een voorbeeld: de mijns inziens schitterende en belangrijke poëziebundel *Een wildernis van verbindingen* (verschenen in 1986) van Elly de Waard is, voor zover ik weet, nog steeds in het geheel niet in de dag- en weekbladen besproken, terwijl allerlei geklungel of middelmatig goede poëzie van mannetjes uitgebreide aandacht krijgt. Gegeven de onsmakelijke realiteit van het manlijke (litteraire) narcisme zijn letterkundige Vrouwenstudies een zeer noodzakelijk iets.

- Ik denk niet dat iemand omdat zij een vrouwelijke wetenschapsbeoefenaar is, vervuld van feministische ideologie (van de ene of andere variant), *daarom* goed schrijft en denkt. De analyse van Sappho waar u op doelt, vond ik slecht.

- Te allen tijde hangt het er helemaal af van hoe iemand schrijft en wat zij te zeggen heeft of Vrouwenstudies Letteren, e.d., in mijn oog mooi en nuttig zijn of niet. De vrouwelijke wetenschappelijke onderzoekers en hun studenten en lezers houdt het in elk geval van de straat. Voor de creatieve kunstbeoefening als zodanig is het natuurlijk grotendeels irrelevant wat er vanuit een of andere academische optiek nog eens over de literatuur wordt gezegd. Op dat punt ben ik een vurig (Karel van het) Reviaan. De creatieve auteur schrijft.

Haar lezers lezen haar (hopelijk met genoeg) en de rest is luxe en tijdverdrijf. Wel houd ik zeer van literaire biografieën en van essays die zelf een vorm van literatuur zijn.

Maar zoals net gezegd: de receptie van literatuur geschreven door vrouwen is een groot sociaal probleem in dit cultureel en humanitair soms zeer achterlijke land en op dat gebied kunnen Vrouwenstudies Letteren misschien baanbrekend werk doen. Het is jammer dat zij tot dusver daar nog maar weinig aan toe lijken te komen. Althans voor de buitenstaander ziet hun productie er vaak meer uit als een schrijven voor eigen parochie.

Ik word er anderzijds soms driftig van dat routinematige academische beschrijvers en analysators van literaire en andere kunst riant posities bekleden en vaak groot maatschappelijk aanzien genieten, terwijl de mensen die iets nieuws *maken* soms nauwelijks het hoofd boven water kunnen houden en door iedere halfgare krantencriticus voor rotte vis kunnen worden uitgescholden. Zelfs voor het maken van een slechte of mislukte roman is nog altijd een ongelooflijke inventiviteit en werkkraft nodig, van het soort waar de mensen in secundaire literaire functies zich geen voorstelling van kunnen maken.

U ziet: tegenover academische literatuurwetenschap sta ik tamelijk ambivalent.

11. *Wat gaat u doen nu u hier afscheid neemt?*

Niet omzien en verder werken.